

EL BOECI CATALÀ COMPLET DE MUNIC (BSB, Hisp. 145)

Fins ara només el volum manuscrit d'inventari de la Handschriftenabteilung de la Bayerische Staatsbibliothek (Munic), intitulat en la coberta *Codices anglici, gallici, hispanici, italia (!), slavici*, permetia de conèixer la presència d'aquest volum en una de les sèries de la secció de manuscrits de la biblioteca esmentada.

En el darrer requadre del full 192 del dit volum podem llegir:

«145 / Boethius: Consolatio philosophiae, in katalan. Übers. Beschreibung (Katalog 83 von Rosenthal, 1925, S. 28) eingeklebt.¹ / 15- Jh. / 328 × 177, Papier, 136 Bl. Pergamenteinbd.».

1. La paraula 'eingeklebt' es refereix al fet que el fragment del catàleg Rosenthal del 1925 que conté la descripció del manuscrit és literalment enganxada a la cara interior de la coberta del volum, i diu així:

«BOETHIUS, Anicius Manlius Severinus. Libre de consolació de philosophia translatat en romanç catalanesch. Sorgfältig geschriebene Papierhandschrift spanischer Provenienz aus dem XV. Jahrhundert, rubriziert, mit vielen Initialen in rot und blau. 136 Bl. 4°. (242:180 mm). Pergamentband.

«Die ausserordentlich sorgfältig geschriebene Handschrift enthält die altkatalanische Übersetzung des im Mittelalter viel übersetzten Hauptwerkes des Boethius (vergl. Grabmann, Scholastische Methode I, 160 N. 1 und R. Pieper im Vorwort seiner Ausgabe Lipsiae 1871). Diese Übersetzung wurde von dem Dominikaner Ff. Pere Sapllana begonnen und dem Infanten Jacme de Malorcha (†1375) gewidmet; später wurde sie von Antoni de Genebreda vollendet und neu überarbeitet (vergl. A. Morel-Fatio in Groebers Grundriss der romanischen Philologie II. 2, Strassburg 1897, S. 104). Gedruckt ist die als Sprachdenkmal beachtenswerte Übersetzung von M. Aguilo in der Biblioteca Catalana III (Barcelona 1877), 13-273.- Die ersten und letzten Blätter sind am Rande etwas fleckig.

f. 1r. {Prolech; Aguilo p. 5} *Per ço que lo libre seguent, lo qual feu lo gloriós doctor Boeci...*

f. 3v. {Taula; Aguilo, p. 259} *En lo primer metre tracta sots quina forma Boeci plora son treball...*

f. 11v. {Libro I, 1; Aguilo p. 14} *Jo llos qui solia esser en gran estudi...*

f. 136v. *...al qual sia donada honor e laor e glòria per tostemps in secula seculorum. Amen.»*

Sobre la reelaboració catalana del *De consolatione philosophiae* de Boeci, ultra les edicions crítiques del text original llatí, la darrera de les quals deu ésser la de Lvdovicus BIELER per al «Corpus Christianorum. Series Latina, XCIV», Turnholt, Brepols 1957, i les històries de la literatura catalana, hom pot veure els articles de Jaume RIERA I SANS, *Sobre la difusió hispànica de la Consolació de Boeci*, dins «El Crotalón. Anuario de Filología Española», 1 (1984), 297-327, visió de conjunt de la tradició manuscrita de la dita obra, tant en català com en reelaboracions castellanes; i Valentí FÀBREGA I ESCATLLAR, *La «Consolació de Filosofia» en la versió catalana de Pere Sapllana i Antoni Genebreda*, dins «Zeitschrift für Katalanistik», 3 (1990), 33-49, «presentació comentada del contingut» (34), en la primera part de la qual l'autor fa

Descripció del volum

En el seu estat actual el ms. Hisp. 145 es presenta² encobertat amb un full de pergamí d'una única peça, de 241 × 185 mm de superfície de pàgina i 47 mm de gruix del llom, clarament reaprofitat, potser més d'una vegada, i per això ni el títol de la portada ni el del llom corresponen al text copiat en el cos del volum; en la cara exterior de la coberta, la inscripció, que sembla del pas del segle XVI al XVII, té una primera part pràcticament il·legible (ni amb llum de quars), en la qual hi ha una majúscula, que té la ,x' en exponent, i quatre lletres en les quals crec llegir ,Boça'; la segona part és ben legible: *Tractats v̄arios*; la inscripció del capdamunt del llom diu *El tesoro escondido* i sembla del s. XIX, després de borrar la que hi havia en el llom en sentit longitudinal. Els dos extrems del pergamí eren lligats amb tancador de cordill; s'han perdut i només en resten els forats.

A la cara interior de la portada és enganxat el fragment de paper amb la descripció de la traducció catalana de la *Consolació de filosofia*, de Boeci, procedent del catàleg de l'antiquari muniquès Rosenthal, del 1925, 28 (transcrit en la nota 1).

En el moment de l'enquadrernació actual, tant la cara interior de la coberta com la de la contracoberta fou tapada amb un full de paper blanc de més qualitat, doblat pel mig, que fa de separació entre la coberta i el cos del volum; en el corresponent de la coberta llegim, escrit en la part alta amb llapis: «Cod. hisp. 145»; en la part baixa de la pàgina «Boethius / 750.- / Saf.»; i al peu de pàgina «Siv 3823»; i al mig del foli restant entre coberta i cos del volum «Boethius. En catalan / saec. XV / 4º 73205^a / zs 74416 / Y III R». No veig filigrana en aquest full sobrevingut.

El cos del volum, de paper, de 238 × 177 mm, no té numeració primitiva, però sí l'actual amb xifres aràbigues en llapis, de l'1 al 136; és format per catorze plecs de cinc fulls doblats, o deu folis cada un, exceptuat el darrer (ff. 130-136), coix, de 3/4; el quadern o plec primer es trobava en estat deficient amb folis separats, que han hagut d'ésser reenganxats amb tira adhesiva i

una síntesi de les característiques, tendències i omissions més importants [i encerts i desenerts] d'aquesta traducció lliure, i en una segona exposa els continguts i les tendències del comentari» (35).

Encara que el títol permetés d'esperar-ne altra cosa, no hi ha res ni de la traducció catalana ni dels manuscrits que l'han conservada, en *Boethius in the Middle Ages. Latin and Vernacular Traditions of the Consolatio Philosophiae*. Edited by Maarten J. F. M. HOENEN and Lodi NAUTA (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, LVIII), Leiden – New York – Köln, Brill 1997, 380 pp.

2. La metodologia aplicada en aquesta descripció és l'elaborada per mi i formulada en *Els manuscrits lul·lians medievals de la Bayerische Staatsbibliothek de Munic. I. Volums amb textos catalans* (Studia, Textus, Subsidia, III), Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya 1982, 10-16.

cordill entre els ff. 2-3 i 3-4 i els seus corresponents en la segona part del plec, ff. 7-8 i 8-9; també hi ha tira adhesiva i relligat amb fil entre els ff. 10 i 11, cosa que vol dir que eren separats els dos folis o meitats del full més extern, ff. 1 i 10. Els plecs tenen relligat normal al centre del plec i reclams en en peu de la pàgina final; he vist filigranes: els tres turons somats de creu en els folis inicials i el corn amb el corresponent lligam en els finals. En l'enquadernació segurament del segle XIX el cos del volum passà per la guillotina i féu perdre almenys part d'algun reclam i el text afegit al marge esquerre d'algun foli.

El text copiat en aquests 136 folis és el següent:

I. Ff. 1r-10v. 1a: *Inc.: Per ço que lo libre seguent lo qual feu lo glorios doctor Boeci... Exp.: ...e puyis ociure aquest doctor.*

1b: f. 2v. *Inc.: E per ço deuets seber que segons que recita... Exp.: ...lo títol del libre és aquest en latí (però el títol llatí manca).*

1c: f. 2v-3v. *Inc.: En aquest títol són posats .vij. noms del dit doctor... Exp.: ...e lo primer libre és partit en .vij. metres e en .vj. proses.*

1d. ff. 3v-10v. *Inc.: En lo primer metre tracte sots quina forma Boeci plora son treball... Exp.: ...e en romanç, la filosofia perseguir.*

II/1. Ff. 11r-31r. *Inc.: En lo primer metre tracte sots quina forma Boeci plora son treball... Exp.: ...fortment ligada en la qual les dites coses regnen.*

II/2. Ff. 31v-55r. *Inc.: En lo segon libre comença la filosofia a donar medicines... Exp.: ...bestialment que humanal per defalliment de uera amor.*

II/3. ff. 55r-90r. *Inc.: En lo tercer libre tracte com tot hom cercha en totes les sues obres... Exp.: ...en lo fin de la nit, co és a la hora de la mort.*

II/4. ff. 90r-116v. *Inc.: En lo quart libre filosofia tracte la matèria de uirtuts... Exp.: ...haurets e guasayarets les coses celestials e perpetuats.*

II/5. ff. 116v-136v. *Inc.: En lo sinquè libre se tracten dues matèries soptils... Exp.: ...al qual sia donada honor e laor e glòria per tostemps in secula seculorum. Amen.*

BOECI, *Consolatio philosophiae* en traducció i reelaboració catalana. Ed. incunable 1489; AGUILÓ (Biblioteca Catalana II), Barcelona 1877.

La caixa d'escriptura, marcada per línies molt fines en els marges de dreta i esquerra, no, però, en les línies, conserva una certa uniformitat: 117 × 136 mm, al f. 13r; 174 × 133 al f. 91r; i 274 × 133 al f. 136 r.; en canvi no és tan constant el nombre de línies per pàgina: 28 al f. 12r; 26 al f. 14r; 24 al f. 39v; 23 al f. 40r; 21 al f. 91r; i 19 al f. 136r.

Malgrat algunes variants en la grafia de les lletres tot el volum ha estat escrit per copista únic (però hi ha moments en què la primera impressió és la de dues mans: 4v, 29v, 31v i 63v-64r) amb lletra de tipus semibastard, que tant podria haver estat escrit els darrers anys del segle XIV com els primers del segle XV; aquesta mateixa mà escriví els nombrosos paràgrafs en rúbrica, que resumeixen en prosa els 'metres' o composicions en vers de l'o-

riginal llatí; la qualitat de la còpia és molt satisfactòria, tant per la bona impressió que fan les pàgines com per l'escassetat d'intervencions posteriors a la còpia; en el text s'intercanvien les tintes rossa i vermella, aquesta en els resums dels ,metres' o versos; en les capitals, de més a més, hi ha alternància de tintes vermella i blava, fora d'algun oblit.

Com a accidents de còpia dignes d'ésser esmentats, assenyalaré que en el f. 2v és promès el títol llatí de l'obra, però l'espai sempre ha restat en blanc;³ al f. 29v havia d'ésser copiat en rúbrica el resum de la sisena prosa del primer llibre i hi fou transcrit el de la primera prosa del segon llibre, que torna a ésser-ho en el f. 31v, línies 5-9 de la rúbrica; en adonar-se'n el copista únic (o almenys el principal, que és el qui escriu els paràgrafs de rúbrica) copià aquella sisena prosa al marge esquerre de la pàgina, però la guillotina en féu perdre ben bé tres quartes parts, de manera que ara aquell text només s'ha salvat en la taula de proses i metres dels cinc llibres, f. 4v; diu així:

«En la sisena prosa tracte com philosophia féu algunes interrogacions a Boeci, per les quals ella perfetament uench en conexença de la malaltia de Boeci. E comença en lo latí: ,Primum igitur pateris'; e en romanç: ,Enaprés la philosophia'.⁴

En conseqüència, la primera prosa del llibre segon es troba repetida tres vegades en el volum: al f. 4r, al 29v i al 31v; qui faci l'edició crítica dirà si hi ha variants entre les tres còpies.

Ultra això que acabem d'exposar, els accidents de còpia corregits *ead man* o les intervencions posteriors, de correctors o de lectors són mínimes i a partir del f. 52r, pràcticament inexistents, com si aquella part del volum fos encara verge; així, correccions per *add ead man* o *corr ead man* es troben en els folis 9r, 15r, 20v, 23v, 29v; i les segones a 81v, 96r, 118r; hi ha alguna *corr al man*: 12v, on la paraula ,pensatiu' substitueix ,consiurós' en el text; ,aquella' de f. 51r, lín. 3, manca al text; i al f. 101r, ,mal' i ,hauer' en les lín. 6 i 10, respectivament, també manquen al text; intervencions de possible lector són línies en sentit longitudinal en el marge exterior de les pàgines, p. e., 31r, 32r-v, 34r-v; alguna mà d'atenció, f. 48r; i al f. 41v; i a 41v, una cara d'atenció al marge d'unes línies segons les quals la vida present no té cap possibilitat de fer-nos benaurats.

3. L'espai en blanc es troba en el f. 2v, entre el paràgraf que comença: «Açò hauem premès per tal que tots aquells qui legiran...», i el que comença: «En aquest títol són posats .vij. noms del dit doctor, per los quals són enteses les sues prerrogatiues, com primerament és appellat Anici...». La promesa de donar el títol llatí de l'obra es troba en les darreres frases del primer dels dos paràgrafs esmentats: «...per ço axí matex que les persones saüies aprenguessen de contrastar a la sensualitat com han affany, lo títol del libre és aquest en latí», però manca.

4. La comparació entre el text complet del f. 4v, i les restes del f. 29v permet de trobar-hi una variant; el ,romanç' del text complet és ,romans' en el fragment.

La identificació

Malgrat que els exemplars d'aquesta quarta revisió no facin constar el nom ni tan sols de qui revisà la traducció catalana, les dades aplegades en la descripció anterior fan ara fàcil la identificació del text copiat en el manuscrit que ens ocupa: és un exemplar desconegut fins ara no sols de la reelaboració catalana de la *Consolatio philosophiae* de Boeci, sinó, de més a més, l'única còpia completa de la que Jaume Riera anomena *Quarta variant de la revisió de fra Antoni Ginebreda*.⁵

La prova més que suficient consisteix en la identitat entre el començament del text en aquella quarta variant i el del nostre manuscrit: en ambdós casos, en efecte, tenim el mateix incipit: «Per ço que lo libre següent, lo qual féu lo gloriós doctor Boeci sia mils entès...»;⁶ però hi ha quelcom més: l'altre exemplar de la dita quarta variant és el de París, BN, *esp.* 474/638, mínimament descrit per Alfred Morel-Fatio;⁷ segons aquesta informació, l'exemplar parisenc és mancat de les darreres pàgines, car només arriba a una frase del llibre quint allí transcrita,⁸ frase que copio a continuació, acompanyada de la paral·lela del volum muniquès. La doble coincidència textual sembla que no permet de dubtar que el text ofert pel manuscrit Hisp. 145 de la Bayerische Staatsbibliothek de Munic és una nova còpia de la quarta variant de la revisió de fra Antoni Ginebreda.

Les pàgines finals

Per la notícia d'Alfred Morel-Fatio, sabem que l'únic exemplar encara existent fins poc fa conegut d'aquesta quarta variant de la revisió d'Antoni Ginebreda (París, BN, *esp.* 474, notícia 638 del seu catàleg) és mancat dels darrers fulls, car el text és tallat en aquesta frase: «Emperò per le nostra vista nos muda lur condició naturall. Tot axí le sciència divinall no mude ne torbe

5. Vegeu l'article citat en la nota 1, 232-233.

Hi ha encara un altre detall que podria contribuir a la identificació d'aquest manuscrit: és l'èxplot del text, que coincideix amb el de l'exemplar del notari barceloní Gabriel de Forest, documentat en l'inventari dels seus béns del 1437; l'èxplot, l'únic entre els quatre exemplars reportats per Jaume Riera (*loc. cit.*, 324/1), és, com el del nostre, «...per tostemps in secula seculorum amen»; l'any (1437) fa possible aquesta identitat.

6. *Ibid.*, 324. L'incipit de l'exemplar muniquès consta més amunt, en la tercera part de la descripció del manuscrit.

7. *Catalogue des manuscrits espagnols et des manuscrits portugais*, París, Imprimerie Nationale 1892, p. XVIII per a la signatura del manuscrit; i p. 353, núm. 638, per a la informació sobre aquell volum.

8. Puc precisar el lloc on s'acaba el text parisenc: llibre quint, dins la darrera o sisena prosa, que en el nostre volum ocupa els ff. 131r-136v; manca, doncs, en el manuscrit de París la meitat d'aquesta prosa.

les condicions de les coses que sap per bé que sian denant él presents ans...»; en l'exemplar de Munic aquesta frase es troba al f. 133r, línies 12-15, i fa així: «... emperò per la nostre uista no-s muda lur condició natural. Tot enaxí la sciència diuinal no muda ne torba les condicions de les coses que sap, per bé que sien danant ell presents ans (que sien ne-s fassen) ...».

Essent, doncs, el text de Munic l'únic complet de la quarta revisió, car porta el fragment final mancant a Colombina/París, deu ésser elemental que el posi a disposició dels estudiosos en simple transcripció:

«...(presents ans) que sien ne-s fassen per temps esdeuenidor. Donques pots ueure que la tua oppinió no ere bona, que hauies de la francha uoluntat del hom, car pensaues-te que totes les coses que Déus sabia o conexia eren necessàries, car aytals con [f. 133v] són les conex; per les quals paraules que dites hauem appar la solució de les rahons que tu has fetes.

«E responch primerament a la segona rahó, la qual dehia que les coses que Déus sabia o eren necessàries o podien ésser en altra manera; e com no-s poguessen mudar, segue-s que esdeuenguessen de necessitat. E dich-te que con la sciència de Déu no mut la condició natural de les coses que conex, e conega totes coses segons natura de la sua eternitat, seguex-se que les conega aytals com són segons lur condició, qual que sia, e la sua conexença no-s muda, per bé que les coses se muden, car aquella mudança ja eternalment la sebia per la sua eternitat, que no pot ésser deçebuda.

«Quant és a l'autra rahó, que fist primerament, que dehia: Tot ço que Déus ha preuist sens fallença, és cosa necessària que-s fassa; donques, com Déus haia preuistes totes coses sens fallença, seguex-se que totes se degen esdeuenir de necessitat, dich-te responent que totes les coses per bé que sien esdeuenidores, si són preses e enteses en esgart de la sciència de Déu, segons que dessús hauem dit, són necessàries, car aytals les ha preuistes [f. 134r] com són ne deuen ésser; mas si són preses o enteses lur pròpria condició, no hauran neguna necessitat; emperò deuets notar que alguna cosa necessària se pot esdeuenir en dues maneres: la primera és quant alcuna cosa és necessària sens tota mescla de condició, axí com si dehim: 'tot hom és mortal', 'lo sol exirà al iorn' o 'Déus és' e semblants paraules, les quals se dihen solament tals que de lur natura mostren que de necessitat se deu fer e ésser axí.

«Altra necessari és ab sa condició, axí con si dehiem: 'Si alcun sap e ueu que tu vas, necessària cosa és que tu uas, car la cosa quant és, necessari és que sia. Emperò aquesta manera de necessari no fa ésser la cosa per necessari de natura pròpria sua, mas la condició sobreposada, car neguna necessitat no força de anar çell qui per sa francha uoluntat uol anar; mas, pus ua, no pot ésser que no uage laoures quant ua. Tot en aquesta manera és la prouidència de Déu, que si ue alguna cosa, necessària cosa és que sia aytal, e axí com la ueu, car ueu-la segons que és o que deu ésser clarament e presencialment, per bé que sien esdeuenidores e segons que-s esdeuendran. Per què appar que esgardant la diuinal sciència e conexença totes són necessàries, per bé que no ho sien segons lur condició natural; mas si són esgardades en lur condició natural, ja per axò no perdran lur franquesa [f. 134v] de lur condició natural. Car les coses axí són danant la presència diuinal, que alcunes són necessàries segons lur natura, altres són per francha

uoluntat e franch poder de aquells qui les fan.

«Per què appar la solució de la rahó dessús dita, car iatsia que alcuna cosa sia preuista sens fallença, ia per axò no seria necessària segons natura sua mas solament per la condició que hi és posada, e no és cosa (descouenin *canc*) descouinent, car bé-s pot fer que una cosa mateixa per esgart d'altra sia en una manera e per esgard d'altra sia en altra manera, axí com podem ueure sensiblement que un hom per esgart d'altra serà gran e per esgart d'altra serà poch o menor.

«Enaprés, tu pories per auentura contrastar que diguesses com alsunes obres se fassen per sola uoluntat e ell qui les fa sia en mà sua que les fassa o que les lex, e sia en mà de cascun mudar ço que haurà pensat que fassa, par que açò aytal puxa hom anul·lar la dita prouidència diuinal, car mudant lo propòsit de açò que entenia a fer, mudarà la dita prouidència e açò que Déus conexia e sebia; a la qual cosa io-t responch que cascun porà bé mudar lo seu propri propòsit, mas la sciència de Déu no-s mudarà, per bé que ell sa mut, ne-s gir [f. 135r] en qual manera se uulla, no porà esquiuar ne escapar a la sciència de Déu, car tots aquells mudaments ia los sebia ans que tu, qui-ls uols fer; e donar-te'n he eximpli aytal:

«Si tu eres en algun loch e aquí fahies alguna cosa, e estaua un altra hom en loch alt en guiha que-t pogués bé e complidament ueure e gardaua continuadament en qual manera tu-t mudaues, tu no pories escapar estant en aytal disposició ab aquell, que ell no-t uehés ço que tu farihes per francha uoluntat que tu haguesses, ne aquell aytambé no-t tolria la tua francha uoluntat per lo seu gardar. Tot enaxí tu no pots fugir a la prouidència de Déu e a la sua conexença, car totes les tues mudançes que faràs ia les sebia ans que les te haguesses pensades.

«Encara més, tu pories fer altra qüestió, ço és de la manera de la prouidència de Déu, ço és a seber, si per lo mudament del propòsit del hom en les obres que pot fer per sa francha uoluntat, per lo qual mudament uol una cosa e despuix, lexada aquella, e uol lo contrari, e laxada la una farà l'altra, axí com se muda lo dit propòsit sí-s muda aytambé lauors la sciència de Déu conaxent los dits mudaments. [f. 135v] E dich-te responent, que la sciència e prouidència de Déu no-s muda per res, car la sua sciència sobrepuja e és ans que totes coses e en un moment conex totes les mudances de les uoluntats eternalment ab ferma perseueranca sens mescla de mudaments sap totes les coses segons que dessús hauem dit. E aquesta sciència no ha apresada sinó de la sua pròpia natura e les coses esdeuenidores no han donada manera de sciència de Déu ne axí matex de mudança, mas la sciència de Déu ha posada manera a totes les coses segons la condició de cascuna, com ell sia començament de totes, e les haia fetes per la sua francha libertat e bonesa.

«E per les dites paraules appar que les coses qui a nosaltres són incertes e de les quals no podem seber ni conèixer la raó per què-s fan ni com se fan ni lur començament ni lur fi, totes les conex nostre Senyor Déus determanadament segons la manera dessús dita. E deuets notar que per aqueixa mateixa manera podets parlar de la predestinació e presciència, segons la qual ha parlat la filosofia de la sciència diuinal, en altra manera seguir-s'ien semblants duptes e coses inconuenients, ço és, si la dita predestinació [f. 136r] e presciència mudaua, les condicions e propietats se desconuenien.

«Per totes les coses damunt dites, pots ueure e conèixer que francha uoluntat no és empextada per la sciència diuinal e que les leys són iustament ordonades a gordonar o punir segons la bonesa o la malícia de les obres humanals. E axí

matex appar que les pregàries e les oracions ne l'esperança enuers Déu no seran debades quant són dretament fetes, ans han gran uirtut e efficàcia, car no és neguna cosa que puxa ésser debades, si és dretament ordonada a la sua fi honesta (e *canc*) deguda e honesta, ans solament aquella aytal que és ordonada dretament a la sua fi aconseguex la fi per què-s fa, car Déus, qui és sobirà sobre (*corr* sobre *canc* -r-) totes coses e al qual no pot ésser res amagat, les ueu totes e les iutge e les reeb al enteniment per què-s fan, car tots temps és present a ell tota obra e tot pensament ia eternalment; donques, com uosaltres haiats poder sobre les uostres obres pròpies, car en uostre poder és que fassats les dites obres bones e uirtuoses e raonables, e ha açò sots [f. 136v] sots (!) obligats per uostra condició natural, ço és esquiuar uicis, peccats e males obres e seguir uirtuts, podets bé sens tot dupte lauar lo uostre coratge a bons e drets diuinals pensaments e fer humilment e deuota oracions e pregàries enuers Déu, car solament açò poden fer dignament cells qui uiuen uirtuosament, car les uirtuts tan solament fan anar la persona per lo dret camí, qui mena a uertadera e perfeta benuyrança.

«E a açò són obligats per lur natura los hòmens, car aquelles són, ço són les uirtuts, per les quals poden anar al lur loch propi, per lo qual són creats e per altra cosa ni per altra manera no y poden anar. E con tota cosa naturalment desig son loch natural, és al hom natural desig de fer les dites obres uirtuoses, per les quals puxa anar al seu loch, per lo qual és fet.

«O barons, si no ho uolets posar a exoblir e a meynspreu fahent obres bestials, gran necessitat uos és posada de fer boneses e proeses e obres perfetes, car tot quant fets, quesque sia, és fet danant la presència e la uista e la sciència del nostre iutge, al qual res no pot ésser amagat: al qual sia donada honor e laor e glòria per tostemps Jn secula seculorum Amen.